

Врз основа на член 55 став 1 од Законот за организација и работа на органите на државната управа („Сл. весник на РМ” бр. 58/00, 44/02 и 82/08) и член 25 од Законот за основно образование („Сл. весник на РМ” бр. 103/08), министерот за образование и наука донесе наставна програма по предметот *граѓанско образование* за VII одделение на основното осумгодишно образование, односно за VIII одделение за деветгодишното основно образование.

**НАСТАВНА
ПРОГРАМА**



**МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
БИРО ЗА РАЗВОЈ НА ОБРАЗОВАНИЕТО**

ГРАЃАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Скопје, ноември 2008

ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ

ЗАБЕЛЕШКА:

Согласно динамиката за воведување на деветгодишното основно воспитание и образование, наставната програма за учениците во VII одделение на осумгодишното основно училиште од учебната 2009/10 година е еквивалентна на наставната програма за VIII одделение на деветгодишното основно училиште.

1. ВОВЕД

Во наставниот план за основното училиште наставниот, предмет **граѓанско образование** е застапен во задолжителените предмети во седмо и осмо одделение со по еден час неделно, односно 36 часа годишно.

Со наставната програма по граѓанско образование се предвидени можности за индивидуализирана и групна работа на учениците која придонесува за самостојност во размислувањето и примената на усвоените знаења и способности во истражувачките активности на повеќе прашања од областа на граѓанското образование. Природата на наставниот предмет налага добро осмислена групна работа на учениците во наставата за да се поддржува инвентивноста на секој ученик при разработката на содржините и истражувачките активности.

Во таа смисла во седмо и осмо одделение со наставните програми по граѓанско образование им се овозможува на учениците да го систематизираат стекнатото искуство од оваа област од претходните одделенија на основното училиште, а исто така да усвојуваат нови знаења и искуства.

Содржините од овој наставен предмет се во тесна корелација со наставните предмети во основното училиште што ги изучуваат учениците во претходните одделенија, а исто така и со наставните предмети од седмо и осмо одделение (како на пример: историја, нашата татковина, истражување на родниот крај, танци и народни ора, проекти од музичка и ликовна уметност, култура во европската цивилизација, вештини за живеење, а особено со наставните програми и активности на учениците на часот на одделенската заедница во кои се разработуваат содржини за личниот и социјалниот развој на учениците.

2. ЦЕЛИ НА ПРЕДМЕТОТ ЗА РАЗВОЈНИОТ ПЕРИОД (VIII-IX)

Ученикот / ученичката:

- да се запознава како се развива идејата за човековите права и слободи;
- да се запознае со Универзалната декларација за човековите права;
- да се запознае со Европската конвенција за човековите права;
- да се оспособи да дискутира за основните човекови права, слободи и граѓанските обврски;
- да ја увидува поврзаноста помеѓу човековите права, слободи и одговорности
- да ја сфаќа важноста на човековите права и граѓанските обврски во општеството;
- да се поттикнува да се запознава со идејата за демократското уредување на општеството;
- да ги проширува знаењата за остварувањето на човековите права во Република Македонија.
- да ја согледа цивилизациската важност на концептот за човековите права и слобод;
- да го запознава значењето на зачленувањето на Република Македонија во Европската Унија.

3. ЦЕЛИ НА НАСТАВАТА ПО ГРАЃАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ ВО VIII ОДДЕЛЕНИЕ

Ученикот / ученичката:

- да ги знае основните човекови права и да го објаснува и разбира нивното значење;
- да ја осознава поврзаноста (условеноста) помеѓу правата, слободите и должностите во демократското општество;
- да го разбере значењето на поимот одговорност и да разликува видови одговорности кон себе, во семејството, кон локалната заедница, кон државата;
- да се оспособува да открива примери во училиштето и во заедницата кога не се почитуваат човековите права и демократските вредности;
- да го разбере правото на различност и да развива чувство на меѓусебно разбирање и толеранција кон припадниците на други култури;
- да го открива значењето на поимите еднаквост, различност, правда, авторитет, (власт), сопственост, приватност;
- да знае како се заштитуваат човековите права;
- да го создава значењето на поимот демократија;
- да ја сфати улогата на граѓаните и граѓанските здруженија во Р.Македонија;
- да се запознае со настанувањето и улогата на Европската унија, нејзините симболи и институции.

4. КОНКРЕТНИ ЦЕЛИ

Тема: Човекот, човекови права и одговорности (20 часа)			
Цели	Содржини	Поими	Активности и методи
<p>Ученикот/ученичката:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Да осознае дека само човекот е во состојба да го разбере, протолкува и менува светот; - да сфати дека човекот може да живее на различни начини (да избере свој животен стил) и таа различност треба да се почитува; - да сфати дека задоволувањето на потребите и желбите треба да бидат во согласност со правилата во заедницата; - да сфати дека преку човековите права луѓето не ги задоволуваат своите желби, туку основните потреби кои му обезбедуваат достоин живот; 	<p>Што се и како настанале човековите права</p>	<p>Желбите, потребите и човековите права. Лични и заеднички вредности (живот, богатство, лојалност, слобода, еднаквост, правда, достоинство, храброст, работливост).</p>	<p>Преку разговор се откриваат основните особености на човекот кои го разликуваат од другите биолошки сродници.</p> <p>Се изработува листа на потреби и желби на човекот.</p> <p>Читање на делови од литературни дела во кои се обработени различни вредности.</p> <p>Разговор по одделни членови од следните документи: Универзална декларација за човековите права, Европска конвенција за човековите права.</p> <p>Вежби за насочување и мотивација на учениците. Квиз за човекови права.</p>

<ul style="list-style-type: none"> - да се запознае со основните човекови права; - да ги знае и да умее да го објасни значењето на граѓанските и политички права и слободи; - да ги знае социјално-економските права; - да објасни зошто се значајни социјално-економските права во животот на човекот; - да осознае дека еколошките и развојните права се основа за квалитетен живот и напредок на заедницата; - да знае кои се културните права; - да се поттикне на почитување на различните од себе независно од етничката припадност, јазикот, полот, бојата, верата; - да умее да ја почитува и развива сопствената култура и да ги прифаќа вредностите на други култури; - да се поттикнува да придонесува за сузбивање на дискриминација, стереотипни размислувања и предрасуди; 	<p>Граѓански и политички права</p> <p>Социјално-економски права</p> <p>Еколошки развојни и културни права</p> <p>Културни права</p>	<p>Право на живот. Право на слободно здружување. Право на слободно изразување. Право на правично судење. Право на учество во политичкиот живот.</p> <p>Солидарност Социјална правда Право на образование. Право на сопственост. Право на работа и заштита од невработеност. Право на осигурување.</p> <p>Право на здрава животна средина (природна и општествена)</p> <p>Културни разлики и културни сличности. Право на културна посебност. Право на учество во културниот живот на заедницата. Право на одмор и рекреација. Право на заштита на културното наследство. Дискриминација. Стереотипи и предрасуди.</p>	<p>Работа во групи; Текст метода; Групни презентации. На дадени примери учениците ги идентификуваат граѓанските, социјално-економските, еколошките, развојните и културните права; Вежби за откривање на значењето на поимите: солидарност, социјална правда, култура, културни сличности и разлики, дискриминација, стереотипи и предрасуди. Се води разговор според однапред подготвени прашања на тема-како се донесуваат правични решенија. Се анализираат примери за различни стилови на живот и се дикутира.</p> <p>Анализа на примери на дискриминација и стереотипи; Работилница: како да се надминат стереотипите. Дискусија.</p>
---	---	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - да сфати дека правата подразбираат и одговорност; - да умее да објасни зошто детските права се специфични; - да умее да го објасни значењето на женските права и зошто се наречени специфични права; - да развива свест за еднаквоста на мажот и жената (родова еднаквост) и надминување на секаков вид дискриминација; - да ја воочи поврзаноста и условеноста на правата и одговорностите; - да сфати зошто треба да се почитуваат законите, правилата кои важат во заедницата; - да знае какви видови одговорности имаат граѓаните кон себе, кон локалната заедница, кон државата; - да разбере дека остварувањето на едно право не треба да загрозува друго право; - да идентификува примери на повреда на човековите права; 	<p>Детски права</p> <p>Женски права</p> <p>Одговорност</p> <p>Повреда и заштита на човековите права</p>	<p>Дете. Возрасен. Право на живот. Право на опстанок, раст и развој. Право на заштита од секаков вид злоупотреба и дискриминација. Право на активно учество и мислење.</p> <p>Пол. Род. Родова рамноправност. Дискриминација врз жената. Заштита на женските права.</p> <p>Норми (закон, обичаи, морал). Законска и морална одговорност. Одговорност кон себе, кон семејството, кон локалната заедница, државата.</p> <p>Универзалност, неделивост и условеност на човековите права. Домашна легислатива (закони), Меѓународни документи и организации за заштита на човековите права</p>	<p>Се изработуваат илустрирани картички и постери за детските права. Се подготвува листа на одговорности кои произлегуваат од правата. Вежби-се анализираат случаи на повреди на детските права. Симулација-светски ден на детето. Се анализираат примери во кои постои дискриминација врз жената. Дискусија во помали групи.</p> <p>Вежби преку кои учениците ќе идентификуваат различни видови на лична одговорност и одговорност кон другите;</p> <p>Разговор во врска со повредите на човековите права низ конкретни примери. Работа во групи. Се</p>
--	---	---	---

<ul style="list-style-type: none"> - да се запознае со начините за заштита на човекови права; - да ги препознава институциите одговорни за заштита на човековите права. 			<p>анализираат делови од закони и прописи за човековите права и одговорности во Р. Македонија.</p> <p>Дебата, критичко мислење, поставување хипотези, групна презентација.</p>
<p>Тема: Демократија и граѓанското општество (8 часа)</p>			
<p>Ученикот/ученичката:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да ги наведува карактеристиките на демократското уредување на општеството; - да прави разлика меѓу демократијата и други форми на општествено уредување; - да ја осознае поврзаноста и условеноста на демократијата и човековите права; - да ја согледа улогата на граѓанинот во демократското општество; 	<p>Демократија</p> <p>Улогата на граѓаните во демократијата</p>	<p>Демократија Демократски вредности. Избори. Јавност. Рамноправност Владеење на правото. Демократија и човекови права.</p> <p>Граѓанин. Граѓански права и обврски. Граѓанско здружување. Граѓанска иницијатива</p>	<p>Разговор на тема: демократски вредности, правично владеење. Вежба-како изгледа едно праведно општество. Изработка на есеи. Изработка на постер.</p> <p>Вежба: Изработка на „Граѓанска повелба” - кои се и како треба граѓаните на Македонија да ги извршуваат своите граѓански должности. Работа во групи-граѓански здруженоја.</p>

Тема Европска унија (8 часа)

<p>Ученикот/ученичката:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да се запознава со идејата за обединета Европа и причините за нејзиното создавање; - да ги знае земјите-членки во Европската унија и земјите-кандидатки за влез во ЕУ; - да ги познава заедничките симболи на ЕУ; - да ги познава институциите на ЕУ; - да објаснува на кој начин Европската унија им обезбедува слобода на движење на своите граѓани (шенген зона); - да го познава процесот на пристапување на нови земји - членки во ЕУ; - да ги идентификува придобивките на граѓаните на Македонија како граѓани на Европската унија; 	<p>Европската унија и нејзиното создавање</p> <p>Работењето на Европската унија</p> <p>Интегрирање на Република Македонија во Европската унија</p>	<p>Европска унија. Симболи на Европската унија (химна, знаме, Евро) Европски идентитет. Шенген зони.</p> <p>Совет на Европската унија. Европски парламент. Европска комисија. Европски суд</p> <p>Проширување на Европската унија. Македонија како дел од Европската унија</p>	<p>Истражување: од идеја до создавање на Европската унија. Обработка на значајни делови од документи на Европската унија. Работа во групи. Изработување постери со симболите на Европската унија.</p> <p>Шемстски се прикажува начинот на работа на Европската унија. Групни презентации.</p> <p>Дискусија за перспективите на македонското општество како дел од европското семејство.</p>
--	--	--	---

5. ДИДАКТИЧКИ ПРЕПОРАКИ

Наставната програма е обликувана согласно на развојните карактеристики на учениците во VII одделение во осумгодишното основно училиште (односно VIII одделение на деветгодишното основно училиште) и дидактичките елементи коишто се карактеристични за наставата на современото основно училиште. Наставниците по граѓанско образование своите подготовки за наставата треба да ги развиваат врз основа на целите по наставни теми и содржини со соодветен избор на методи и активности во наставниот процес.

Наставната програма нуди три наставни теми за кои се препорачува да се организира интерактивна настава според начелата за внатрешно поврзување на содржините и целите од областа на човековите права и слободи и граѓанските обврски со содржините и активностите за демократското уредување на општеството.

За овие темелни вредности на граѓаните на македонското современо општество наставата по граѓанско образование треба да им овозможи на учениците да усвојуваат знаења, вештини, и да ги подготвува да размислуваат и прифаќаат вредности кои го унапредуваат функционирањето на демократското општество. Поради специфичноста на наставниот предмет во училишната настава не треба да се пристапува површно, ниту независно од историските и општествените услови, туку многу продлабочено во согласност со придобивките во областа на човековите права и слободи и непосредната заштита на човековите права и слободи во нашето општество и преземањето на граѓански обврски. Всушност, неопходно е учениците да се оспособуваат да го применуваат знаењето, да ја сфаќаат важноста на човековите права и граѓанските обврски во училишниот живот, во средината и пошироко во општеството, како најважен услов за демократско уредување на општеството.

Во таков контекст учениците ќе имаат можност да ја согледаат и цивилизациската важност на концептот за човековите права и слободи и за демократското уредување на општеството, на таа основа ќе можат да се запознаат

и со значењето на зачленувањето на Република Македонија во Европската унија која што е организирана врз принципите на слободата, правдата, безбедноста и заедничкиот пазар.

Исто така, може да нагласиме дека наставната програма по граѓанско образование може успешно да се реализира во училишната настава со примена на училишни методи и активности за поттикнување на продлабочено учење со разбирање и расудување, кооперативност, работа во групи, како и со самостојно истражување и откривање на знаењето. Тоа е нужно за да може да се надминува традиционалниот начин на учењето во наставата кое што е ориентирано само кон стекнување на енциклопедиско знаење. Наставниците по граѓанско образование треба да придонесат за создавање демократска училишна клима во паралелката да се грижат за поттикнување и интегрирање на учењето со активностите и однесувањето на учениците во паралелката, училиштето и пошироката средина. Низ истражувачките активности, проектни работилници и сл. Учениците во работните програми да го изнесуваат своето мислење, да прифаќаат вредности од областа на човековите права и за демократското уредување на општеството, да се воспитуваат за соработка и солидарност со другите.

Битна цел на наставата по граѓанско образование е не само да се учи туку и да се воспитува во добро однесување кон себе и кон другите, да поттикнува кај учениците заедничко меѓусебно комуницирање и во согласност со постигањата во остварувањето на човековите права, демократското уредување на општеството и градење на нашиот општествен и културен идентитет.

Наставата по граѓанско образование редовно се планира, организира и остварува со предвидениот фонд на часови што е утврден со наставниот план. Учениците во наставата се оценуваат со бројчена оценка која има влијание на општиот успех.

- *Препораки за користење на годишниот фонд на часови (ориентационо планирање на наставните часови по наставни теми и целини).*

Препораките за годишниот фонд на часовите се дадени како ориентација, заедно со конкретните цели и теми/содржини, што, секако, не треба да го ограничува нивното прераспределување, според потребите при реализацијата. Поинаквото користење на часовите треба да го проценува предметниот наставник според достигнуањата на неговите ученици, т.е. според промените во квалитетот на знаењата и способностите кои тие ги постигнуваат.

- *Наставни средства:*

- учебник избран на ниво на училиштето за соодветниот предмет, одобрен од страна на министерот;
- други извори на учење во непосредната околина, посета на специјализирани институции и соработка со стручни лица од локалната средина;
- енциклопедии, речници, списанија, дневен печат, законски акти, меѓународни документи;
- Интернет, популарни илустрирани образовни софтвери;
- аудио-визуелни средства и други средства соодветни на предметот.

6. ОЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

- *Следење на постигањата на учениците*

Во текот на наставата редовно се следат и вреднуваат постигањата на учениците, се прибираат показатели за нивната активност, за нивната мотивираност за учење, за соработката со другите ученици и сл. (формативно оценување). Оваа компонента е составен дел на планирањето на наставникот за наставата и учењето.

Во програмата се наведени начините на следење, проверување и оценување на постигањата на учениците во рамките на наставните теми.

Начини на проверување и оценување: усно, писмено, презентација.

Други средства и услови за следење и оценување: говорни вежби; разговор/дијалог наставник-ученик, како и ученик-ученик; домашни работи, податоци од истражувачка работа. Оценувањето се врши со нумерички оценки.

7. ПРОСТОРНИ УСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗИРАЊЕ НА НАСТАВНИТЕ ПРОГРАМИ

Програмата во однос на просторните услови се темели на Нормативот за простор, опрема и наставни средства за деветгодишното основно училиште донесен од страна на министерот за образование и наука со Решение бр. 07-1830/1 од 28.02.2008 година.

8. НОРМАТИВ ЗА НАСТАВЕН КАДАР

Наставата по наставниот предмет *граѓанско образование* ја изведува наставник со завршени студии по социологија.

Доколку на конкурсот за избор на наставник не се јави наставник со завршени студии по социологија, наставата може да ја изведува и наставник со завршени студии по историја.

9. КОМИСИЈА ЗА ПОДГОТОВКА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

1. д-р Антоанела Петковска, Институт за социологија, Филозофски факултет, Скопје
2. д-р Кети Арсовска – Несторовска, Битола
3. м-р Таше Стојановски, советник, Биро за развој на образованието, Скопје
4. Гордана Трајкова- Костовска, советник во Бирото за развој на образованието, Скопје
5. Благоја Димулковски, ОУ Лазо Трпковски, Скопје
6. Наташа Кузмановска, УМЦ “Никола Штејн”, Тетово

